

Ochrona przyrody w Węgierskiej Republice Ludowej

1. Historia ochrony przyrody na Węgrzech

Historyczne dokumenty i wiadomości o ochronie przyrody na Węgrzech pochodzą z XIX wieku. Były to prawa dotyczące zakazu wycinania lasów (1867 r.) i ochrony niektórych zwierząt leśnych (1883 r.). W roku 1909 Ministerstwo Rolnictwa wydało nakaz sporządzania spisów obiektów przyrodniczych, które powinny być chronione. Niestety uchwała ta podobnie jak w byłym zaborze austriackim, w tzw. Galicji, nie została wykonana.

Pierwsza państwowa organizacja ochrony przyrody na Węgrzech utworzona została w roku 1935 pod nazwą: Państwowa Rada Ochrony przyrody (Országos Természeti Védelmi Tanács). Zadaniem jej było wybrać obszary godne ochrony ze względu na piękny krajobraz lub wartości przyrodnicze, sporządzić ich wykaz i opracować je naukowo. Rada Ochrony Przyrody wspólnie z Ministerstwem Rolnictwa, Ministerstwem Kultury i Ministerstwem Komunikacji, kierowała w tym czasie ruchem turystycznym na terenie kraju.

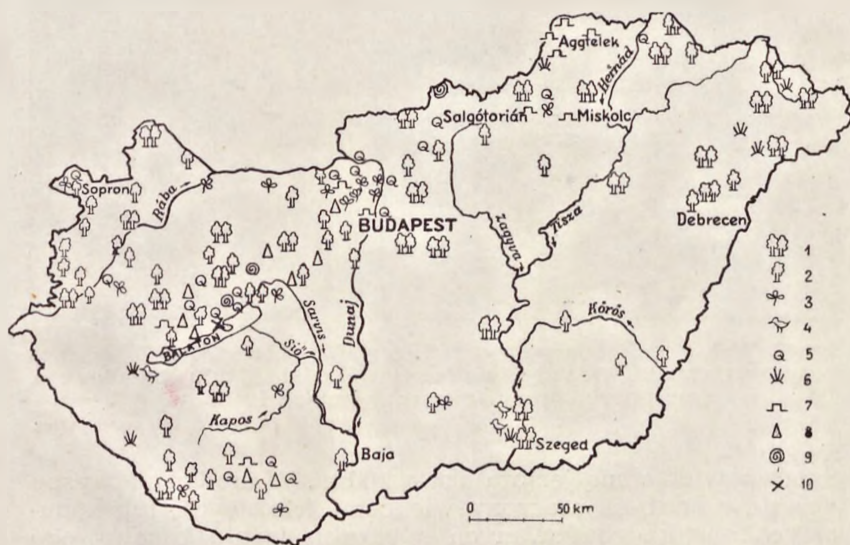
Po drugiej wojnie światowej działalność Rady Ochrony Przyrody została wznowiona, zaś w roku 1949 znacznie rozszerzono jej uprawnienia. Od tej pory podlega ona wprost Radzie Ministrów i ma prawo wydawać pełnomocne rozporządzenia w sprawach ochrony przyrody.

Obecnie w skład Rady wchodzi dziesięć osób. Są to przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Kultury i Sztuki, Akademii Nauk, Uniwersytetu w Budapeszcie, Instytutu Geologicznego i Muzeum Przyrodniczego. Rada posiada swojego przewodniczącego i sekretarza. Obowiązki administracyjne pełni sekretariat. Rada Ochrony Przyrody przez swoich przedstawicieli utrzymuje stały kontakt z opiekunami rezerwatów oraz z zakładami naukowymi, którym zleca się opracowanie interesujących obiektów godnych ochrony lub znaj-

dających się już pod ochroną. Projekty rezerwatów opiniuje i zatwierdza Państwowa Rada Ochrony Przyrody, a następnie Rada Ministrów.

2. Rezerваты krajobrazu i przyrody nieożywionej

Na terenie Węgier znajduje się około 150 rezerwatów i ważniejszych zabytków przyrody, nie ma natomiast żadnego zatwierdzonego parku narodowego. Ochroną objęte są lasy mające charakter zespołów naturalnych, zabytkowe aleje lub pojedyncze drzewa, arboreta, miejsca gnieźdzenia się ptaków, stanowiska rzadkich roślin, stawy, jeziora, źródła, grotty, interesujące odsłonięcia geologiczne i miejsca występowania skamieniałości (ryc. 1). Największa ilość rezerwatów mieści się w górzyściej części Węgier, która obejmuje tereny

Ryc. 1. Mapa rozmieszczenia obiektów przyrodniczych objętych ochroną w Węgierskiej Republice Ludowej: 1 — rezerваты leśne, 2 — zabytkowe arboreta, pojedyncze drzewa i aleje, 3 — miejsca występowania rzadkich roślin chronionych, 4 — miejsca lęgowe ptaków, 5 — źródła, 6 — bagna, stawy i jeziora, 7 — grotty, 8 — skały, 9 — miejsca występowania rzadkich skamieniałości, 10 — rezerwat krajobrazowy

północne i południowo-zachodnie. Na tzw. Nizinie Węgierskiej (obszar południowo-wschodni) stanowisk chronionych jest niewiele.

W czasie kursu geologicznego zorganizowanego dzięki współpracy i wymianie między Uniwersytetem w Budapeszcie a Akademią Górniczo-Hutniczą w Krakowie, miałam możliwość zwiedzić kilka rezerwatów krajobrazu i przyrody nieożywionej znajdujących się w północnej części Węgier.

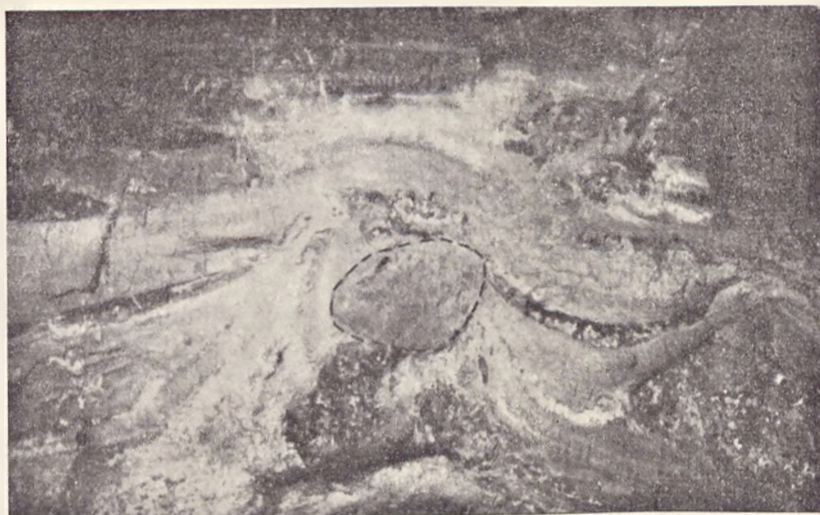
Jednym z większych obszarów objętych ochroną krajobrazu jest półwysep Tihany nad Balatonem. Jest on wyniesiony

Ryc. 2. Widok ogólny na półwysep Tihany. W głębi staw Bülso-tő otoczony wzgórzami. Widoczne odsłonięcia bazaltu i tufu bazaltowego, a z prawej strony fragment plantacji lawendy

Fot. S. Alexandrowicz

ponad powierzchnię jeziora około 200 m. W środku półwyspu leży staw Belső-tő, otoczony wieńcem stożkowych, lub kopulastych wzgórz zbudowanych z bazaltu i tufu bazaltowego (ryc. 2). Są to niedawno (w sensie geologicznym) wygasłe wulkany, które w pliocenie (najmłodsza część trzeciorzędu) były czynne i wyrzucały lawę bazaltową na piaszczyste i żwirowe osady tzw. piętra panońskiego (pliocen). Skały budujące półwysep Tihany w wielu miejscach odsłaniają się na powierzchni. W odsłonięciach tych można obserwować strukturę law

Ryc. 3. Półwysep Tihany. Bomba wulkaniczna tkwiąca wśród tufu bazaltowego

Fot. S. Alexandrowicz

i tufów bazaltowych, bomby wulkaniczne itp. Szczególnie interesujące są bomby wulkaniczne tkwiące w warstwowanych tufach. Są to różnej wielkości fragmenty skał paleozoicznych, które zostały wyrwane z krateru wulkanicznego w czasie wybuchu. Spadały one na miękkie warstwy piasków i popiołów wulkanicznych i grzęzły w nich powodując charakterystyczne zaburzenie warstwowanej struktury tufów (ryc. 3).

Półwysep Tihany posiada wiele zabytków historycznych. Mieszczą się tu także muzea oraz instytucje naukowe, a mianowicie: obserwatorium geofizyczne i dwa instytuty przyrodnicze, które zajmują się badaniem flory i fauny jeziora Balaton i półwyspu Tihany.

Skały wulkaniczne budują wiele wzgórz leżących w pasmie gór Bakony na północ od Balatonu i nadają charakterystyczne piętno krajobrazowi tego rejonu. Jedno z takich wzgórz wznoszące się nad jeziorem w miejscowości Badaszony, objęte jest ochroną jako przykład typowego stożka wulkanicznego. Pod szczytem tego wzgórza odślaniają się bazalty wykazujące słupową oddzielność (cios termiczny).

Góry Bakony odznaczają się interesującą i skomplikowaną budową geologiczną. W obrębie tych gór podlegają ochronie

ważniejsze obiekty geologiczne. W miejscowości Úrkút znajduje się kopalnia eksploatująca rudy manganu występujące jako wkładki wśród wapieni dolnojurajskich. Obszar starej kopalni odkrywkowej o powierzchni około 0,5 km² jest obecnie rezerwatem, który został utworzony w celu ochrony form krasowych i dawnych robót górniczych.

Na szczególną uwagę zasługują rezerваты paleontologiczne, gdzie chroni się rzadkie, dobrze zachowane skamieniałości, występujące w osadach określonego wieku, oraz ślady życia organicznego. We wschodniej części gór Bakony, w miejscowości Várpalota znajduje się rezerwat obejmujący obszar starej piaskowni. Odsłaniają się tutaj piaski wieku miocenckiego (młodszy trzeciorzęd) zawierające skamieniałości typowe dla środowiska półstłonego.

Innym przykładem rezerwatu paleontologicznego jest „Góra Jeruzolimska” w okolicy zabytkowego miasteczka Veszprém. Występują tu margle triasowe z rzadką skamieniałością *Placochelys placodonta* (gad).

Osobliwy i jedyny w swoim rodzaju rezerwat mieści się w górach Cserhát, w pobliżu granicy słowackiej, na północny zachód od miasta Salgótarján, które jest ośrodkiem górnictwa węglowego na Węgrzech. Odsłaniają się tu piaskowce miocenские ze śladami stapania (tropami) ówczesnych ssaków.

Do najbardziej znanych zabytków przyrody nieożywionej w Węgierskiej Republice Ludowej należą grotty. Najpiękniejsza z nich, grotta Aggtelek, leży w pobliżu granicy słowackiej, na północ od przemysłowego miasta Miskolc. Znajduje się ona we wnętrzu pięknego skalistego wzgórza zbudowanego z wapienia wieku środkowotriasowego. Jest to wielki system krasowy złożony z licznych korytarzy, wysokich komór i kominów. Długość trasy turystycznej przechodzącej przez grotę wynosi 8 km. Dno głównego korytarza zasłane jest żwirami przyniesionymi tu przez rzekę podziemną, która przyczyniła się do powstania grotty. W korytarzach i komorach można obserwować formy utworzone przez erozję rzeczną, zwały bloków skalnych oderwane od stropu oraz wspaniałe zjawiska krasowe. Szczególnie piękne są stalaktyty i stalagmity (największy z nich liczy około 27 m wysokości) oraz różnorodne utwory naciekowe, zabarwione tlenkami żelaza i manganu na kolor żółty, czerwony i czarny (ryc. 4).

Powyższy rzut oka na rozwój ochrony przyrody w Węgierskiej Republice Ludowej dowodzi, że w ostatnich latach dużo uwagi poświęca się tam zabytkom przyrody nieożywionej.

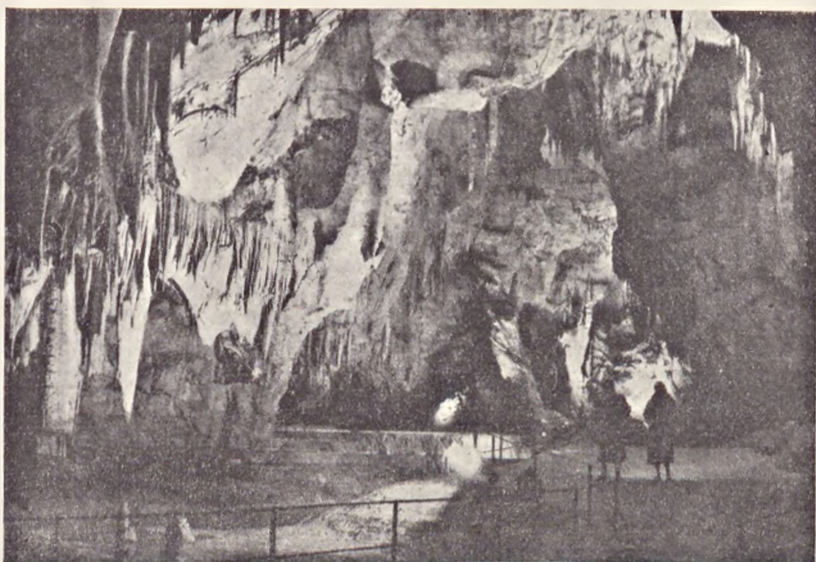
Nasze rośliny chronione: wiśnia karłowata *Cerasus fruticosa*, okaz kwitnący

Fot. J. J. Karpinski

Nasze rośliny chronione: wiśnia karłowata, okaz owocujący

Fot. J. J. Karpiński

Ryc. 4. Fragment wnętrza grotty Aggtelek. Widoczne koryto potoku oraz tarasy wycięte w wapieniu. Na ścianach grotty występują różnorodne nacieki wapienne

Fot. R. Gradziński

Obiekty te przedstawiają często przedmiot szczegółowych prac naukowych. Tworzą też one cenną pomoc dydaktyczną. Z tego punktu widzenia na szczególną uwagę zasługują rezerwy paleontologiczne.

Na zakończenie pragnę podziękować przewodniczącemu Państwowej Rady Ochrony Przyrody prof. drowi E. V a d á s z o w i oraz Pani dr R. M e i s e l z Uniwersytetu w B u d a p e s z c y e, za cenne informacje i materiały o ruchu ochrony przyrody na Węgrzech.